

Захарчук Камелія, ст. магістратури економічного факультету; науковий керівник – к.е.н, доцент Дем'янчук І. А. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ СТАГНАЦІЇ

***Анотація.** У статті досліджено роль податкового регулювання у забезпеченні стабільного розвитку національної економіки в кризових ситуаціях. Розкрито основні положення кейнсіанської теорії сформованої під час кризи 1929–1933 років. Визначено, що сучасні економічні системи через негативний вплив на них монополій не можуть вільно розвиватися, тому роль держави в регулюванні економічних процесів нині зростає.*

***Ключові слова:** ринкова економіка, монополії, державне регулювання, податкова система, податкове навантаження.*

***Аннотация.** В статье исследована роль налогового регулирования в обеспечении стабильного развития национальной экономики в кризисных ситуациях. Раскрыты основные положения кейнсианской теории сложившейся во время кризиса 1929–1933 годов. Определено, что современные экономические системы вследствие негативного влияния на них монополий не могут свободно развиваться, поэтому роль государства в регулировании экономических процессов в настоящее время растет.*

***Ключевые слова:** рыночная экономика, монополии, государственное регулирование, налоговая система, налоговая нагрузка.*

***Annotation.** The article investigates the role of tax regulation in ensuring the sustainable development of the national economy in crisis situations. The basic provisions of Keynesian theory formed during the crisis of 1929-1933 are disclosed. It is determined that the current economic system through negative effects of monopolies can not develop freely; therefore the role of the state in regulating economic processes is growing nowadays.*

***Keywords:** market economy, monopoly, government regulation, tax system, the tax burden.*

На сучасному етапі Україна переживає кризу державних фінансів, результатом якої є повна дестабілізація економіки, розбалансування фінансової системи та виникнення низки соціальних проблем. У результаті цього державний борг країни різко збільшився, дефіцит державного бюджету зріс, курс національної валюти хоча і стабілізувався, але

залишається на низькому рівні, витрати на оборону країни зростають – відповідно зростає необхідність залучення додаткових фінансових ресурсів.

Водночас зменшується можливість отримувати кошти від міжнародних кредиторів. Тому державі необхідно залучати ресурси з інших джерел.

Так, як основним джерелом наповнення державного бюджету України є податки, то в нинішній час питанню адмініструванню податків та регулювання економіки за їх допомогою приділяється все більше уваги.

У кризовий період актуалізується питання державного регулювання соціально-економічних процесів, ефективність якого залежить від якості та розуміння застосування принципів формування доходів і видатків державного бюджету, спрямованих на підтримання не тільки мікро- та макроекономічної рівноваги, але й на вдале використання податків як найвпливовіших інструментів у системі антикризових заходів держави.

Податкове регулювання здійснюється у всіх країнах з ринковою та перехідною економікою. Це необхідна умова зміцнення та розвитку їх податкових систем, яка відбувається шляхом подолання суперечностей між державою та платниками податків – фізичними та юридичними особами. Кінцеві цілі держави і господарюючих суб'єктів (підприємств) збігаються. Це зростання економіки, підвищення її ефективності для досягнення кращої якості життя людей і підвищення їх добробуту. Однак акумуляція коштів для досягнення цієї мети на різних рівнях виявляє не збіг, а часом діаметрально різну спрямованість інтересів суб'єктів податкових відносин. З одного боку, держава прагне до збільшення коштів для здійснення своїх функцій, з іншого боку, податкове навантаження на господарюючих суб'єктів не може стати настільки високим, щоб спричинити зниження їх економічного зростання. У цих умовах при вдосконаленні податкової системи стає можливою активізація податкового регулювання у різних його проявах із застосуванням сучасних методів державного податкового менеджменту [1].

Теоретичним та методологічним аспектам податкового регулювання присвятили свої дослідження такі науковці, як А. Б. Бризгалін, А. Вагнер, О. Д. Василик, В. П. Вишневський, Н. М. Крючкова, Н. С. Прокопенко, Т. І. Єфименко, Р. П. Жарко, Н. Заєць, Ю. Б. Іванов, Дж. М. Кейнс, М. В. Романюк, А. М. Соколовська, А. І. Крисоватий, А. Лаффер, Л. П. Павлова, Д. Рікардо, А. Сміт, В. М. Федосов, І. В. Фокіна, С. І. Юрій.

Однак складність податкового регулювання економіки та його значення для економічної безпеки країни зумовлює необхідність нових досліджень.

Метою нашої статті є дослідження сутності податкового регулювання та його значення для розвитку національної економіки в умовах дестабілізації.

Питання державного регулювання економіки у світову науку і практику ввійшло після кризи 1929–1933 рр. Ця криза показала, що ринок не може саморегулюватися, що було основоположним постулатом класичної економічної теорії. Відомий американський філософ Елвін Тоффлер в

своїй праці «Третя хвиля», пояснює це тим, що після виникнення першої монополії, а сама «Американ телефон енд телеграф», ринок перестав бути саморегульованим, що змусило державу втручатися в економічні процеси та шукати шляхи їх регулювання. Наслідки кризи змусили держави взяти під свій контроль спочатку ринок робочої сили з метою обмеження рамок безробіття, а потім інвестиції – з метою підйому і структурної перебудови виробництва, технічного прогресу, екології та ін. сторін суспільного життя.

Основоположником науки державного регулювання економіки є Дж. Кейнс. У своїй теорії зайнятості, відсотка і грошей він довів, що ринок сам по собі не здатний забезпечити повне і ефективне використання всіх факторів виробництва і потребує допомоги держави. Тому держава повинна створити такі умови виробництва, які сприяють збільшенню капітальних вкладень та розширенню бізнесу при збереженні повної свободи підприємців у прийнятті господарських рішень і відповідальності за їх наслідки. Стимулювання виробничого споживання капіталу, на його думку, спричинить розширення попиту на засоби виробництва і робочу силу [1].

У економічній науці в 30-х роках ХХ століття розроблялися конкретні методи державного регулювання економіки за допомогою переважно фінансово-бюджетної і грошово-кредитної політики. Авторами основних концепцій у цій сфері вважаються Р. Фріш (Норвегія), У. Беверідж (Англія), Я. Тінберген (Нідерланди), У. К. Мітчелл (США) і деякі інші вчені [2].

Треба відмітити, що податкове регулювання є дуже складною системою, яка ефективна лише в тому разі, якщо в неї закладені оптимальні принципи податкових відносин, іншими словами коли враховані інтереси як держави так і приватного сектору економіки.

Загалом під податковим регулюванням розуміють цілеспрямований вплив держави на учасників економічних відносин шляхом використання засобів та інструментів податкової політики. Проте у науковій літературі зустрічаються іноді діаметрально протилежні визначення (табл. 1).

З наведених підходів можна зробити декілька висновків. По-перше, податкове регулювання – це процес, на відміну від регулюючої функції податків, яка являє собою явище. По друге, податкове регулювання передбачає свідоме використання податків (регулююча функція податків діє об'єктивно, незалежно від волі суб'єктів оподаткування). По третє, податкове регулювання як процес реалізації регулюючої функції потребує певних дій з боку органів, перш за все, законодавчої влади. Однак усвідомлення можливості впливу податків на ті чи інші соціально-економічні процеси ще не є достатнім. Тому для того, щоб досягти бажаних результатів у сфері соціально-економічного розвитку, необхідними уявляються активні дії, які обумовлюють процес податкового регулювання. По четверте, податкове регулювання є цілеспрямованим процесом, сфокусованим на вирішення конкретних завдань та досягнення конкретних цілей [1].

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «податкове регулювання»

Автори	Визначення
Глосарій бюджетних термінів [3]	Податкове регулювання розглядається як сукупність заходів непрямого впливу держави на розвиток виробництва шляхом зміни норми вилучення до бюджету за рахунок пониження або підвищення загального рівня оподаткування: ставки індивідуального прибуткового податку, податку на прибуток підприємств, непрямих податків
О. Д. Василик [4]	Сутність механізму податкового регулювання полягає, з одного боку, в тому, що він являє собою специфічну форму суспільних відносин, що виникають між платниками податків та державою в процесі перерозподілу національного доходу, а з іншого боку, в тому, що він є методом непрямого впливу держави на економіку, політику, соціальну сферу за засобами податкового законодавства, податкового планування, податкової системи
Т. І. Єфименко [5]	Податкове регулювання за допомогою притаманних йому методів і важелів дозволяє досягти більш ефективного використання матеріальних і фінансових ресурсів, інтенсифікувати інвестиційну та підприємницьку активність, узгодити інтереси різних суб'єктів господарювання, прошарків населення, центральних і регіональних рівнів державного управління
Р. П. Жарко [6]	Податкове регулювання – це комплекс дій державних органів, спрямованих на зміну параметрів податкової системи та податкового механізму з метою досягнення певних соціальних та економічних цілей
Н. Заєць [7]	Податкове регулювання є одним з найбільш динамічних і мобільних елементів податкового механізму й сфери державного податкового менеджменту, де його основу складає система економічних заходів оперативного втручання у хід виконання податкових зобов'язань
В. Грушко, Л. Кошембар [8]	Під податковим регулюванням інвестиційної активності розуміють здійснення державою за допомогою механізмів оподаткування певних заходів, спрямованих на регулювання обсягів, якості й напрямів інвестування суб'єктів господарювання всіх форм власності, досягнення рівноваги між попитом і пропозицією на інвестиційному ринку
І. В. Фокіна [9]	Податкове регулювання економіки, як основний елемент податкового механізму, покладено в основу довгострокових стратегічних цілей держави, спрямованих на забезпечення економічної стабільності та стимулювання економічного зростання

Призначення і роль податкового регулювання при формуванні стратегії на подолання економічної кризи ставлять нові вимоги до податкової політики, розкривають і формують ті принципи, на яких має бути побудована нова система оподаткування України із врахуванням чинника кризовості. Однак зауважимо, що дієвість податкового регулювання проявиться при реалізації регулюючої функції в оптимальному співвідношенні з фіскальною, а саме: регулювання попиту й пропозиції, стримування інфляції, стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів, забезпечення конкурентного середовища для залучень інвестицій і стимулювання податкової діяльності [10].

Регулюючий вплив при цьому здійснюється через підвищення або зниження ставок податків, їх диференціацію для різних категорій платників податків або типів об'єктів оподаткування, розширення чи звуження бази оподаткування та неоподаткованих мінімумів, звільнення від податків окремих категорій платників, надання податкових кредитів, зміни періодичності сплати податку, розподіл податків щодо різних рівнів бюджетної системи [11].

Сутність регулювання економічних процесів шляхом застосування засобів податкової політики полягає також у стимулюванні зміни поведінки учасників процесу суспільного виробництва. Тут відбувається двояке регулювання, яке приносить правильний економічний ефект. Так, наприклад, зміна встановлених законодавством норм амортизації основних засобів спричиняє реінвестування одержаного прибутку (унаслідок підвищення амортизаційних ставок) в оновлення матеріально-технічної бази виробництва, застосування інноваційних технологій. Наслідки цього процесу, з точки зору фіскальної функції податків, у коротко – й довгостроковому періоді мають різну спрямованість. У короткостроковому періоді зменшуються надходження в бюджет податку на прибуток у результаті зростання амортизаційних відрахувань. У довгостроковому – відбувається зростання виробництва й, відповідно, валового доходу суб'єктів господарювання, що призводить до збільшення податкових надходжень до бюджету [12].

Основою ефективно й економічно обґрунтованого податкового регулювання становить система податкових пільг і стимулів. Таке регулювання слід розглядати як взаємообумовлений комплекс стратегічної дії, що компенсує витрати при випуску нової та конкурентоспроможної продукції, модернізації технологічних процесів, зміцнює основи малого та середнього бізнесу [13].

До того ж до інструментів формування застосування додаткових фінансових ресурсів доцільно віднести застосування знижених ставок оподаткування. При цьому слід урахувати зарубіжний досвід, за якого пільгове оподаткування надається стратегічним і провідним галузям економіки країни, що направляють її на європейський шлях розвитку.

Під час використання потужного арсеналу податкових антикризових заходів виникає необхідність реформування податкової системи. З огляду на це, прийняття Податкового кодексу проілюструє реформування податкової політики країни в правильному напрямі з метою подолання кризи та поступового економічного зростання.

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що податкове регулювання є складною дією податкової політики держави, оскільки його мета – не тільки забезпечення інтересів держави в бюджетно-податковій сфері діяльності, а й інтересів платника податків, а також створення необхідних умов для зростання добробуту всієї країни. В процесі зміни економічної ситуації в країні зміст регулювання податкової системи постійно модифікується. Особливо значення податкове регулювання набуває в умовах ринкової системи як один із основних методів непрямого регулювання економіки.

Слід наголосити, що антикризове податкове регулювання – це найбільш динамічний і мобільний елемент як загальнодержавного податкового менеджменту так і антикризової політики.

Наскільки ефективно будуть здійснені податкові антикризові заходи, залежить від чітких, скоординованих податкових рішень, де буде визначений раціональний оптимум між державою та платниками податків. Водночас побудова такої довершеної моделі податкових відносин вимагає додаткових досліджень і теоретичних обґрунтувань.

1. Гланц В. Н. Сугність податкового регулювання та елементи податкового регулювання / В. Н. Гланц. [Електронний ресурс]. 2. Іванов Ю. Б. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування. Монографія // Ю. Б. Іванов. – Х. : ВД «НЖЕК», 2007. – 448 с. 3. Глоссарий бюджетных терминов [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://www.budgetrf.ru>. 4. Василик О. Д. Податкова система України. Навчальний посібник / О. Д. Василик. – К. : ВАТ «Поліграфкнига», 2004. – 478 с. 5. Єфименко Т. І. Податкове регулювання економічного розвитку / Т. І. Єфименко: автореф. дис. д-ра екон. наук. – К., 2003. – 37 с. 6. Жарко Р. П. Теоретико-методичні засади удосконалення податкового регулювання підприємницької діяльності / Р. П. Жарко: автореф. дис. ...канд. екон. наук. – К., 2006. – 24 с. 7. Заяц Н. Е. Теория налогов. Учебник / Н. Е. Заяц. – Мн. : БГЭУ, 2002. – 220 с. 8. Грушко В. І. Інструменти податкового регулювання інвестиційної активності / В. І. Грушко, Л. О. Кошембар // Фінанси України. – 2008. – № 2. – С. 89–97. 9. Фокіна І. В. Формування механізму податково-субсидіарного регулювання вугільної промисловості / І. В. Фокіна: автореф. дис. ...канд. екон. наук. – Донецьк, 2006. – 22 с. 10. Н. С. Прокопенко Методологічні аспекти формування податкової системи України / Н. С. Прокопенко. – К. : Ін-т аграрної економіки, 2009.– 90 с. 11. Соколовська А. М. Податкова система України: теорія та практика становлення / А. М. Соколовська. – К. : НДФІ, 2001. – 78 с. 12. Римар О. Г. Податкове регулювання в системі антикризових заходів держави. [Електронний ресурс]. 13. М. В. Романюк Податкове регулювання як дієвий інструмент антикризової економічної політики / М. В. Романюк // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 66–71.